

PODRIJETLO ŽITELJA OTOKA VRGADE

Tomislav Grgin
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 911.3:312 (497.5)
Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 2000-07-03
Received:

Današnji žitelji Vrgade nisu, kako se pretpostavljalo, potomci njezinih srednjovjekovnih stanovnika koji su već sredinom desetog stoljeća počeli nastanjivati otok, jer su njihovi potomci uglavnom izumrli u epidemiji kuge koja je vladala Vrgadom 1631/32. godine. Oni su potomci sredinom sedamnaestoga stoljeća novopridošlih stanovnika, među kojima su bile najbrojnije izbjegle hrvatske obitelji iz obližnjih mjesta na obali i otocima

Ključne riječi: Vrgada, govor, prebjeci, prezimena, stanovništvo

Today's citizens of island Vrgada are not, as was presumed, descendants of island's precitizens which in the mid of the 10th century started with settling down in the island. The descendants of Vrgada's precitizens mostly become deserted by pestilence epidemic during the years 1631/32. Today's citizens are descendants of newcomers which in the mid of 17th century come to Vrgada, mostly as refugee families from the West Bosnia, and in minor from the near settlements on the coast and on the islands.

Key words: Vrgada, dialect, refugees, surnames, population

Pitanje o tomu jesu li današnji stanovnici otoka Vrgade potomci njezinih prastanovnika koji su već sredinom desetog stoljeća naseljavali Vrgadu, jednako je aktualno danas kao i pred više stoljeća. Razlog je u tomu što se još uvijek ne raspolaže s posve pouzdanim podacima o doseljenju, tj. kad se ono zbilo, zatim koje su to obitelji bile i u kojem su broju stigli na otok i na njemu ostali. Pisani dokumenti nisu poznati, a kroz generacije sačuvala se tek legenda o doseljenju na Vrgadu. U njoj se tvrdi da su ti davni preci stigli na Vrgadu iz Šopota (naselje blizu Benkovca) i na tom se otoku nastanili. Kada su došli i koliko ih je bilo, o tomu legenda ne zbori.

Tragom spomenute legende obavio je jezikoslovac Blaž Jurišić (rođen na Vrgadi, godine 1949.) istraživanje u Šopotu gdje je proučavao prezimena tamošnjih stanovnika, raspitivao se o njihovoj narodnoj nošnji, zapisivao i analizirao govor tamošnjih žitelja (JURIŠIĆ, 1966, 12-14). Utvrdio je da među prezimenima Šopota nema niti jednoga koje bi se nalazilo i u Vrgadi. Narodnu nošnju u Šopotu nije našao jer je više nije bilo. Zatekao je samo ostatke nošnje s nazivima koji se nisu slagali s imenima dijelova nošnje u Vrgadi. Tadašnji govor u Šopotu nije se razlikovao od govora u Benkovcu i susjednim mjestima. Radilo se o štokavštini najmodernijeg tipa, ustvrdio je Jurišić, kojoj se ne može razvojni proces izvoditi iz osnovice zajedničke s govorom stanovnika otoka Vrgade.

Osim u Šopotu Jurišić je historijsko-demogeografsko istraživanje nastavio u Benkovcu, pregledavši matične knjige rimokatoličke župe Perušić kojoj pripadaju naselja Perušić, Lepuri, Lisičić, Podlug i Šopot. Ni u njima nije našao traga jednakim prezimenima kao na Vrgadi. Sve to ga je navelo da ustvrdi kako je temeljna ideja legende

o dolasku stanovnika iz Šopota na Vrgadu neodrživa. Bilo je više osnova za pretpostavku da su stanovnici Vrgade potomci doseljenika iz obližnjih priobalnih kopnenih i otočkih naselja pretežito zadarske i dijelom šibenske regije. To je dokazivao srodnošću vrgadinskog govora izrazito štokavskog a ne čakavskog narječja. Držao je da je time dao jedno od mogućih tumačenja podrijetla žitelja otoka Vrgade.

Od Jurišićevih proučavanja bilo je prošlo gotovo četvrt stoljeća kada je Roman Jelić u zborniku "Zadarsko otočje" iz 1974. godine objavio rad pod naslovom "Stanovništvo Zadarskih otoka 1608. godine". Služeći se arhivskom građom, Jelić u tom radu navodi da je zadarski gradski knez Oktavijan Mocenigo (1607.-1609.) dao u ožujku 1608. godine izraditi popis stanovništva Zadarskoga otočja. Taj je popis bio sastavljen posebice za svako selo, i to po obiteljima s imenom i prezimenom kućedomaćina, odnosno kućedomaćice gdje domaćina nije bilo. Članovi svake obitelji bili su razvrstani u pet kategorija: 1. starci, 2. muškarci za rad, 3. žene, 4. dječaci, 5. djevojčice. U svakom je naselju prvi na popisu bio seoski župnik a za njim seoski knez. Nakon njih redala su se imena i prezimena glavara obitelji.

Popis žitelja otoka Vrgade iz spomenute 1608. godine u prijevodu na hrvatski jezik (original je pisan na talijanskom jeziku), kako ga po obiteljima donosi Jelić, prikazan je u tablici koja slijedi.

Tab. 1. Popis stanovnika na Vrgadi godine 1608.

Tab. 1 Population census in Vrgada in 1608

OBITELJI	starci muški	muškarci za rad	žene	muška djeca	ženska djeca
Meštrović, Petar, župnik	1	1		2	
Blasulović, Nikola, knez	1	1	2	2	1
Blasulović, Andrija	1	1			
Blasulović, Ante		1			1
Bogdanić, Mate		1	2		
Jerković, Mate		1	1	2	
Jerković, Šime	1	1	2	1	1
Jerković, Zorzo		1	2		1
Kapuličić, Kate			1	1	
Kapuličić, Lovre		1	1	2	
Katajić, Vid		1	2	1	1
Lisičić, Andrija		1	2	1	1
Lisičić, Ante	1	1	2	1	
Lisičić, Antica			1		
Lisičić, Lovre		1	2	1	2
Lisičić, Lucija		1	1		
Lisičić, Luka		1	1	1	
Lisičić, Orso		1			1
Lisičić, Zvane		1	1		1
Mikuličić, Ante		1	1	1	1
Mikuličić, Grgo		3	1		1

Mikuličić, Mate		1	2		1
Mikuličić, Mate		2	2		2
Mikuličić, Zvane		1	1	3	1
Podanić, Lucija			1	1	
Podanić, Martin	1		1		
Radovanić, Mate		1	2	1	2
Radovanić, Petar		2	2	3	1
	6	27	36	24	19
Ukupno žitelja		112			

Izvor: R. Jelić, 1974., str. 175,176; Napomena: imena navedena u hrvatskom obliku.

Usporedbom navedenih prezimena popisanih obitelji s prezimenima današnjih stanovnika, nije ustanovljeno niti jedno prezime koje bi bilo jednako prezimenima suvremenika na Vrgadi. Očito je da su na popisu iz 1608. to tadašnji mještani, vjerojatno potomci prvih doseljenika koji su sredinom desetoga stoljeća, a posebice za vladavine Petra Krešimira IV., počeli nastanjivati Vrgadu. Njihova su prezimena najvećim dijelom jednaka onima kakve se je u to vrijeme nalazilo na nekim zadarskim otocima. Tako Jelić navodi da se je prezime Blasulović nalazilo u Tkonu, Bogdanić u Tkonu i Žmanu, Jerković u Lukoranu, Lisičić u Olibu i Kukljici, a Mikuličić na Istu, što može biti znak da su odatle i došli na Vrgadu. Samo tri prezimena, i to: Kapuličić, Podanić i Radovanić su tipična staro-vrgadinska.

Sudbina ovih ljudi bila je tragična. Naime, godine 1631-32. na susjednim otocima Ugljanu i Pašmanu zabilježena je epidemija kuga (JELIĆ, 1974a, 582) pa je logično zaključiti da nije mimoišla niti otok Vrgadu. Epidemija kuge pokosila je oko tri četvrtine stanovnika. Radilo se o masovnom pomoru, pa tadašnje (razmjerno malo) groblje više nije moglo primiti umrle, pa su sahranjivani u vrtovima podalje od kuća. Dokaz su tomu brojni obiteljski grobovi na koje su današnji ljudi nailazili pri kopanju temelja za gradnju svojih kuća (na predjelu Gonika, zatim Podgradine i drugdje).

Sličnu je sudbinu, navodi Jelić, u to vrijeme doživio i Pašman. Tadašnji pašmanski župnik don Grgo Burić zabilježio je sljedeće: "Godine 1631. početak nevolje kad porazi bič Gospodinov ovo mjesto, u vrime kad kuga počne morit u parokij pašmanski miseca aprila na 30. i mori od istog vrimenta do 12. šetenbra, umori duš malih i velikih usve 466 i ne ostaše u selo neg 4 kuće" (JELIĆ, 1974a, 582,583)

Nakon što je epidemija kuge na Vrgadi prošla, o preživjelima gotovo da nema pisanih podataka. Nešto malo nalazi se u Matici krštenih (M.K.) koja se počela voditi tek od godine 1651. U njoj se susreće po koje starije prezime preživjela čovjeka bilo kao reoditelja ili kao kuma na krštenju djeteta. Jurišić je izdvojio sljedeća prezimena: Blasulović (1651.), Radovanić (1672.), Lisičić (1675.), Mikuličić (1696.) i Kapulačić (1792. i 1800.). No, osim preživjelih muških potomaka Grge Mikuličića koji pod prezimenom Grgin (a prema zapisu u M. K. iz 1692. godine: "...kum ditetu je Grgo Grgin detto (isto što i) Mikuličić") žive kroz generacije do danas, svima ostalima se u daljnim godinama gubi svaki trag. Očito je da su nestali ili zato što su bili stari i bez djece, zato što nisu imali muških potomaka, ili se također radi o promjeni prezimena kao i kod navedenog Grgina. Navedeni škrti podaci svjedoče o teškoj demografskoj krizi koja je zadesila otok Vrgadu u prvoj polovici 17. st..

Suočen s navedenim iznenadnim i velikim pomorom stanovništva, tadašnji vlasnik otoka Vrgade, "konte" Farini, započeo je ponovno naseljavanje otoka uz pomoć tadašnjih vlasti. Kao visokom i zaslužnom časniku vojske, mletačka mu uprava daje dozvolu da među prebjezima iz Bosne odabere one koje će dovesti na Vrgadu. Prebjeg su činile brojne hrvatske obitelji koje su bile nastanjene u zapadnom dijelu Bosne, i to u Pounju i Povrbasju, a koje su Osmanlije prisiljavali da prihvate muhamedanstvo. Početkom 17. stoljeća, kad je osmanlijski pritisak bio najjači, jedan dio njih bježi preko Save u Slavoniju a drugi prema moru u mletački dio Dalmacije. Tako jedan dio njih stiže i u benkovački kraj, na predio između naselja Šopot i Podlug. Stupivši u vezu s dijelom prebjega, vlasnik Farini odabire petnaestak, a možda i više, obitelji i naseljava ih u prazne kuće na Vrgadi. Opravdano je tvrditi da je među odabranima bilo razmjerno najviše obitelji Torin (danas Torić), nešto manje Jurišin (Jurišić), još manje Arapov (Arapović), pa Matanov (Matanović), Krpetin (Krpetić) i Karetin (Karetić). Pouzdanije se znade da su Torini došli iz Pounja, a Jurišini iz Povrbasja. Za ostale obitelji doseljenika nije bilo moguće odrediti bivši zavičaj, jedino se može reći da im je bivša postojbina zapadna Bosna. Budući da su Ravni kotari još neko vrijeme bili prostor intenzivnih selidbi, a možda i zbog činjenice da su pojedine skupine u cijelosti bile prebačene na otok, nije nelogično da se navedena prezimena ne mogu naći u današnjem Šopotu. Ipak u narodnoj predaji ostao je zapamćen taj lokalitet na kojem su donijeli konačnu odluku o naseljavanju na Vrgadi.

Uz ovaj najbrojniji korpus useljenika konte Farini je dopuštao i pojedinačna useljenja obitelji iz priobalja i mjesta na zadarskim otočima dok nisu bile popunjene sve kuće. Tako su, na primjer, iz Srimača (Murtera) došli Špadini (Špadići), iz Molata, Lukorana ili Pašmana Matulovi (Matulići), iz Brbinja ili šibenskoga kraja Perišini (Perićini), iz Prvića Livićevi i Mačukatini, a i iz Pakoššana i ravnokotarskih naselja Punoševi.

Neka su pak prezimena nastala grananjem brojnijih obitelji istoga prezimena. Tako Čulići nastaju kao ogranak Torića. Banovi nastaju stapanjem dvaju ograna, i to Torića i stare izumrle obitelji Vukojevih. Brnini su ogranak Torića, a Rastići čine dijelom ogranak Krpetića, a dijelom ogranak Torića.

Brojnija doseljavanja na otok trajala su s prekidima oko dvije godine (od 1632. do 1634.) tako da je šesnaest godina prije vođenja Matice krštenih Vrgada bila uglavnom napućena. Mogućih novih dolazaka moglo je biti samo u izuzetnim slučajevima, npr. zbog izumrijeća cijele obitelji ili sl..

Jurišić navodi da je na Vrgadi bilo i takvih obitelji koje su na njoj boravile ograničeno vrijeme ili su pak rano izumrle. To su obitelji Basalov (1724.-1825.), Belin (1652.-1809.), Blitvić (1751.-1773.), Boškov (1668.-1767.), Čabrulić (1673.-1701.), Čubrić (1792.-1806.), Čavasov (1656.-1697.), Dervišin (1653.-1801.), Digani (1743.-1794.), Guzelić (1674.-1690.), Kapulić (1655.-1817.), Kursarov (1652.-1686.), Lazanja (1652.-1744.), Makošev (1654.-1692.), Medulić (1658.-1677.), Mikleušev (1706.-1723.), Mišetin (1718.-1752.), Pedisić (1690.-1723.), Raducić (1673.-1700.), Sladin (1652.-1689.), Sokić (1710.-1772.), Turčinov (1717.-1808.) i Vukojev (1651.-1781.).

Danas se na Vrgadi nalaze obitelji sa sljedećim prezimenima: Arapov, Arapović, Banov, Brnim, Čulić, Grgin, Jurišić, Karetić, Krpetić, Livić, Mučukatić, Matanov, Matanović, Matulić, Perićin, Punoš, Rastić, Špadić i Torić. Među njima najbrojnije su obitelji s prezimenom Torić, a slijede obitelji Jurišić. Da bi se lakše razlikovali, Torići su sve donedavno svojem prezimenu dodavali i drugo prezime (vjerojatno izvedeno od

imena nekog pretka) pa su se zvali i bilježili Torić-Barin, Torić-Hrastin, Torić-Jadrin i Torić-Lokin.

Svi doseljeni stanovnici Vrgade koji su bili podrijetlom iz zapadne Bosne donijeli su sa sobom i svoj jezik koji je bio izrazito štokavskog narječja i ikavskog govora. Na otoku su se izmiješali s ostacima stanovništva čakavskog narječja i ikavskog govora. U zajedničkom životu došlo je do svojevrstne asimilacije ili prilagođavanja tih varijanti hrvatskog ikavskog govora s tim što je na kraju prevladalo štokavsko narječje s ikavskim govorom čakavskog obilježja. Vrgadini se takvim govorom i danas služe u svakodnevnom životu.

Kao zaključak može se ustvrditi da, osim u slučaju potomstva Grginih, nije bilo moguće ustanoviti neprekidnost ili susljednost današnjih prezimena s najstarijim pokoljenjima otoka Vrgade koje je najvećim dijelom uništila kuga. Naime očiti diskontinuitet uzrokovan je epidemijom kuge. Sadašnji su Vrgadini najvećim dijelom potomci na početku 17. stoljeća doseljenih bosanskih Hrvata kao i pridošlih Hrvata iz priobalnih i otočkih naselja. To ponajbolje dokazuje njihov govor - mješavina štokavskog narječja i ikavskoga izričaja čakavskoga obilježja. Također je i legenda o dolasku predaka iz Šopota, lokaliteta na kojem su kao nekadašnji prebjezi donijeli odluku o naseljavanju na Vrgadu, za većinu njih djelomično i potvrđena.

LITERATURA

JELIĆ, R., (1974): *Stanovništvo zadarskih otoka 1608. godine*, Zbornik "Zadarsko otočje", Zadar, 147-205.

JELIĆ, R., (1974a): *Zdravstvo na zadarskim otocima*, Zbornik "Zadarsko otočje", Zadar, 579-619.

JURIŠIĆ, B., (1962): *Glagoljski spomenici otoka Vrgade*, JAZU, Odjel za filologiju, Zagreb

JURIŠIĆ, B., (1966): *Rječnik govora otoka Vrgade*, I. dio, JAZU, Biblioteka HDZ, Zagreb

SUMMARY

Tomislav Grgin: Origin of Citizens of Vrgada Island

Present day inhabitants of the Vrgada island are not, as it was presumed, descendants of island' aborigines, which belonged to the population who started settling the island at the middle of the 10th century. Something more can be found out in the census of Zadar islands (1608) studied and commented by R. Jelić (which includes Vrgada, too) and in the work made by B. Jurišić. The descendants of Vrgada's original population were mostly become ravaged by pestilence spreading in 1631 and 1632. A similar epidemic occurred on the neighbouring islands Ugljan and Pašman. So, nowadays dwellers are the descendants of the newcomers at the middle of the 17th century i. e. mostly families who fled for refuge from West Bosnia, and a minority from the nearby coastal or island. The inhabitants of West Bosnia escaping from Ottoman possessions arrived to the Venetian possessions in the Ravni Kotari area. Confronted with the epidemic consequences, the owner of the island agreed with the newcomers about their settling the Vrgada island, where they mixed with the rest of the old population. Today it is difficult, apart from exceptional cases, to prove the continuance of certain families from the period prior to the plague.